

ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut
33-100 Tarnów, Plac Ojca Świętego Jana Pawła II nr 1
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

O C E N A

rozprawy doktorskiej z prawa kanonicznego:

„*Ad imaginem Ecclesiae universalis. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego w uchwałach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej (1982-1986)*”, Warszawa 2024, s. 291, napisanej przez ks. mgra lic. Piotra Zajęca na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie pod kierunkiem ks. dra hab. Marka Saja, prof. uczelni

1. Ogólna prezentacja rozprawy doktorskiej

Rozprawa doktorska z dyscypliny naukowej – prawo kanoniczne i zatytułowana: „*Ad imaginem Ecclesiae universalis. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego w uchwałach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej (1982-1986)*” jest dokładną analizą kanonicznego prawa partykularnego w obranym przedmiocie badań, gdzie każdy z rozdziałów pracy posiada interesujące oraz właściwe wprowadzenie oraz zakończenie, które jest częściowym podsumowaniem przeprowadzonych badań i ukazane zostało w formalnie wyodrębnionych punktach.

Struktura pracy przedstawia się następująco:

- Spis treści (s. 2-5),
- Wykaz skrótów (s. 6-12), który zrobiony został bardzo dokładnie i starannie z podaniem opisu bibliograficznego poszczególnych publikacji,
- Wstęp (s. 13-25),

- rozdział pierwszy – „Sakrament chrztu” (s. 26-71),
- rozdział drugi – „Sakrament bierzmowania” (s. 72-126),
- rozdział trzeci – „Najświętsza Eucharystia” (s. 127-239),
- Zakończenie (s. 240-245),

- Bibliografia (s. 246-285); została ona wewnętrznie bardzo dokładnie i starannie podzielona na dwa główne zbiory, tj. na źródła oraz na literaturę; w sumie obejmuje ona czterdzieści stron tekstu, przy czym pierwszy zbiór ma dodatkowo bogaty podział wewnętrzny. Ta dokładna klasyfikacja sprawiła jednak, że analiza zapisu bibliografii niekiedy budzi wątpliwości. I tak np. czy Katechizm Kościoła Katolickiego jest dokumentem Kurii Rzymskiej (zob. s. 252)?, czy też Rytuály, o którym na s. 254, to też dokumentami Kurii Rzymskiej, czy może raczej wymienionych w tytule Biskupów Rzymskich?,

- streszczenie w języku polskim (s. 286-288),
- streszczenie w języku angielskim (s. 289-291).

Sam tytuł rozprawy doktorskiej – „*Ad imaginem Ecclesiae universalis. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego w uchwałach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej (1982-1986)*” – został niewątpliwie sformułowany w sposób jasny i precyzyjny; wynika z niego, że przedmiotem badań będzie analiza fragmentu postanowień posoborowego synodu diecezjalnego przeprowadzonego w diecezji tarnowskiej w latach 1982-1986 pod kierunkiem abpa Jerzego Ablewicza. Analiza będzie dotyczyć sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, natomiast istotne jest także umieszczenie, a właściwie przywołanie, w tytule dysertacji doktorskiej magisterium Soboru Watykańskiego II zawartego w konstytucji dogmatycznej o Kościele „*Lumen gentium*” w n. 23, gdzie czytamy, że Kościoły partykularne mają być kształtowane na obraz Kościoła powszechnego. Niewątpliwie to ukierunkowanie soborowe winno dotyczyć także sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, jak również winno zostać ukazane w recenzowanej rozprawie doktorskiej.

We Wstępie do rozprawy doktorskiej, merytorycznie poprawnym, który ma dwanaście stron tekstu, między innymi, Doktorant wskazuje na znaczenie Soboru Watykańskiego II oraz na związane z nim nadzieje dla Kościoła dwudziestego stulecia, oraz oczekiwania jakie z tym soborem wiązał papież Jan XXIII. Jednocześnie tenże Sobór miał przyczynić się do głębokiej reformy funkcjonowania Kościoła, o czym czytamy następująco na s. 15 recenzowanego doktoratu: „Zmiany, jakie dokonały się na gruncie prawa powszechnego, liturgicznego oraz na płaszczyźnie duszpasterskiej po Soborze Watykańskim II, miały być także impulsem do wdrożenia ich w poszczególnych wspólnotach partykularnych Kościoła powszechnego. W tym miejscu należy podkreślić, iż mowa jest o dwóch rodzajach uchwał soborowych, które należało wdrożyć na grunt Kościoła partykularnego: doktrynalne i dyscyplinarne. Recepcja norm soborowych miała się dokonać w każdej dziedzinie, jednakże – co istotne – biorąc pod uwagę uwarunkowania społeczne i kulturowe danego regionu. [...] Faktem jest, iż po Soborze Watykańskim II rozpowszechnił się bardzo mocno tzw. ruch synodalny na terenie Polski. [...] W ten czas posoborowy wpisuje się także wydarzenie w diecezji tarnowskiej, które miało miejsce w latach 1982-1986, a mianowicie IV Synod”.

Sukcesywnie Doktorant ukazał na s. 16n kontekst kulturowo-społeczny oraz historyczno-socjologiczny IV Synodu Diecezji Tarnowskiej oraz dokonał syntetycznej analizy teologicznej sakramentów Kościoła (s. 18), aby wskazać na s. 19 następująco: „Zaproponowany temat dysertacji doktorskiej dotyczył będzie dyscypliny prawa kanonicznego. Praca będzie miała charakter porównawczy: zestawione zostaną normy *Vaticanum II* oraz *Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego* z wchodzącym dopiero w życie *Kodeksem* Jana Pawła II. Tym analizom nieustannie towarzyszyć będzie jednak pytanie, na ile prawodawca tarnowski, który stanowił prawo partykularne w tak interesującym czasie, wprowadził nowe normy prawa kanonicznego w diecezji tarnowskiej podczas IV Synodu. Nie będzie to *stricto*

analiza finalnych norm prawa IV Synodu Diecezji Tarnowskiej, lecz przede wszystkim sięgnięcie do źródeł, czyli dokumentów archiwalnych, znajdujących się w Archiwum Diecezjalnym w Tarnowie”. Nie ulega wątpliwości, że tak ukazana problematyka rozprawy doktorskiej zapowiada się interesująco i jest jednocześnie nowatorskim problemem badawczym, który ma ukazać ewolucję i formowanie się konkretnych norm prawa partykularnego.

W dalszej części Wstępu Doktorant przedstawił strukturę swojej rozprawy pisząc następująco: „Temat dysertacji niejako sam narzuca jej strukturę. Skoro badaniu zostaną poddane sakramenty wtajemniczenia, to poszczególne rozdziały będą dotyczyły kolejno sakramentu chrztu, następnie bierzmowania oraz – finalnie – Najświętszej Eucharystii” (s. 20).

W końcowej części Wstępu Doktorant wymienił syntetycznie literaturę przedmiotu oraz wskazał, że „Zakończenie będzie reasumcją wyników badań poszczególnych sakramentów wtajemniczenia. Rozprawę zwieńczy wykaz bibliograficzny źródeł prawa i literatury, streszczenie w języku polskim i angielskim” (s. 24).

Sukcesywnie Doktorant wskazał na zastosowaną metodę badawczą (zob. s. 24n), aby Wstęp do rozprawy doktorskiej zakończyć w sposób następujący: „Całym badaniom towarzyszyć będzie pytanie: W jaki sposób prawodawca tarnowski zaadaptował prawo kanoniczne dotyczące sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego na obraz Kościoła powszechnego – *ad imaginem Ecclesiae universalis?*” (s. 25).

Rozdział pierwszy – „Sakrament chrztu” (s. 26-71) – rozpoczyna właściwe wprowadzenie, w którym Doktorant, uzupełniając Wstęp, wskazał, na s. 27, że „W oparciu o metodę porównawczą zostaną zbadane źródła prawa, z jakich korzystali Ojcowie synodalni. Zasadnicze pytanie będzie dotyczyło relacji kodeksowych z roku 1917 oraz 1983 względem sakramentu chrztu. Ważne będzie także odwołanie do dokumentów Soboru Watykańskiego II oraz późniejszych”.

Ogólnie na temat tego pierwszego rozdziału rozprawy doktorskiej, jak również i sukcesywnych, należy wskazać, że mamy do czynienia z interesującym, autorskim, komentarzem teologiczno-prawnym, ale z bardzo mocnym uwzględnieniem procesu redakcyjnego statutów synodalnych w oparciu o teksty źródłowe znajdujące się w zbiorach archiwalnych. W swojej refleksji Doktorant starał się wykazać, jak nie łatwo było, mając przygotowanie na fundamentach kodyfikacji z roku 1917, tworzyć nowe statuty w duchu magisterium Soboru Watykańskiego II oraz dostosować je do wchodzącego w życie posoborowego Kodeksu prawa kanonicznego. Rozdział ten to sześć punktów, które w kolejności ukazują: dokumenty archiwalne dotyczące sakramentu chrztu św., teologiczne ujęcie sakramentu chrztu w statutach synodalnych, określają przyjmującego chrzest, obowiązki proboszcza wobec sakramentu chrztu, obowiązki rodziców lub opiekunów prawnych przed przyjęciem chrztu dziecka, oraz wymagania wobec rodziców chrzestnych. Rozdział kończy trzystronicowe podsumowanie, które zawiera ciekawe i odważne uwagi Doktoranta. I tak pisze on, że dokonana analiza pozwala zauważyć, że istnieje „duża rozbieżność między projektami zgromadzonymi a końcowym dokumentem. Dokumenty archiwalne [...] były niejednokrotnie bardziej precyzyjne i lepiej oddawały ówczesną rzeczywistość niż proponowane statuty końcowe” (s. 68n); po tym ogólnym stwierdzeniu Doktorant podaje konkretne przykłady, np. w projektach statutów synodalnych była podjęta tematyka dotycząca troski duszpasterskiej o rodziców żyjących w związkach niesakramentalnych – „Zapis ten znajdujemy w projektach, nie wiadomo jednak, dlaczego nie znalazł on miejsca w promulgowanych normach prawa partykularnego” (s. 69), czy też na s. 70 czytamy, że „projekt archiwalny był bardziej zasadniczy”.

Rozdział drugi – „Sakrament bierzmowania” (s. 72-126), w pięciu punktach ukazuje: zamysł redakcyjny Ojców synodalnych, kandydatów do przyjęcia sakramentu bierzmowania, wspólnotową odpowiedzialność za bierzmowanie, świadka bierzmowania, szafarza bierzmowania, oraz adnotacje o

bierzmowaniu w księgach parafialnych. Pozostając wiernym swoim wcześniejszym uwagom, jak również i przyjętej metodzie krytycznej analizy źródeł poszczególnych statutów, Doktorant po raz kolejny odważnie pisze o chaosie redakcyjnym (zob. s. 73), czy też po raz kolejny stwierdza, że „wersja finalna różni się zasadniczo od wersji projektowej zawartej w zasobach archiwalnych” (s. 73). Niewątpliwie świadczy to, że w ramach zwołanego synodu miała miejsce konkretna dynamika, która zaowocowała rozwiązaniami finalnymi, co więcej synod ten, oprócz statutów opracował także np. *Instrukcję o przygotowaniu do sakramentu bierzmowania*. Pisząc o źródłach statutów synodalnych, Doktorant, między innymi umiejętnie wskazał wpływ nauczania biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza na synodalne uchwały (zob. s. 79-81). Podsumowanie tego rozdziału to dziewięć punktów, które zawierają nie tylko uwagi krytyczne, ale także jak Doktorant wskazuje na pewne nowe rozwiązania duszpasterskie, które określa jako „pomysł pionierski” – dotyczy to troski wzajemnej kandydatów o dobre przygotowanie do bierzmowania.

Rozdział trzeci – „Najświętsza Eucharystia” (s. 127-239), jest najobszerniejszą częścią recenzowanego doktoratu. Został on podzielony na pięć dużych punktów, które ukazują redakcję statutów synodalnych dotyczących Eucharystii w dokumentach archiwalnych, sprawowanie Najświętszej Eucharystii, Uczestnictwo w Eucharystii oraz kult eucharystyczny. We wprowadzeniu do tego rozdziału czytamy, że Ojcowie IV Synodu Diecezji Tarnowskiej „chcieli odnowić życie eucharystyczne wiernych” (s. 129); stąd też czytamy sukcesywnie, że w rozdziale tym zostanie zbadane podejście duchowieństwa do sakramentu Eucharystii (zob. *tamże*). Na s. 192-195 Doktorant analizuje temat dotyczący udziału we Mszy św. dnia poprzedniego i problematykę tę rozpoczyna od przywołania statutu 152 analizowanego synodu diecezjalnego, w którym czytamy, że: „Wymienionemu w § 2 obowiązкови, wierni mogą zadość uczynić również dnia poprzedniego, po godzinie 16, biorąc udział we Mszy św.

celebrowanej uroczystości z homilią i według formularza mszalnego z następnego dnia świętego. Wigilie mają własne formularze mszalne”.

Komentując ten statut, Doktorant na stronie sukcesywnej, tj. na s. 193, zapisał następująco: „Warto jednak zaznaczyć, iż kwestia godziny Mszy św. w poprzedzający dzień jest bardzo umowna. Marek Saj, zestawiając wypowiedzi kilku kanonistów (np. A. Sobczaka czy też W. Mazurkowskiego), którzy prezentują podobne poglądy, zaznacza, iż „dokładne określenie «pory wieczornej» jest dość trudne, stąd należy ją interpretować z korzyścią dla wiernych, bez zbędnego rygoryzmu”.

Wydaje się jednak, że interpretacja dotycząca godziny celebrowania Mszy św. w analizowanym przypadku nie może być tutaj dowolna, bowiem jak wskazuje w swoim komentarzu L. Chiappetta, komentując kan. 1248 i odwołując się do odpowiedzi Świętej Kongregacji Kultu Bożego z maja 1974 roku, należałoby wskazać, że chodzi o precyzyjnie wskazany czas, który rozpoczyna się «ab hora secunda post meridiem» (zob. L. Chiappetta, *Il codice di diritto canonico*, Napoli 1988, t. 2, s. 357).

Broniąc jedną swoich poglądów, Doktorant pozwolił sobie na następującą konkluzję: „Sam fakt niedzielnych Mszy św. w sobotę z pewnością stanowił *novum* w życiu Kościoła diecezji tarnowskiej, był też tematem mało poznanym. Odpowiedzi na wiele pytań, zagadnień, które mogły się zrodzić w czasie funkcjonowania tego zwyczaju, miała dać dopiero praktyka” (s. 194).

Rozdział kończy czterostronicowe podsumowanie, w którym Doktorant wskazał, między innymi, że IV Synod Diecezji Tarnowskiej temat Eucharystii potraktował priorytetowo, niemniej jednak nie omieszkał zaznaczyć, że w postanowieniach analizowanego synodu „Brak odcięcia od starego prawa, brak też zmiany podejścia w wielu kwestiach duszpasterskich” (s. 236). Z tej, oraz innych krytycznych uwag Doktoranta, wynika jednak, że twórcy IV Synodu Diecezji Tarnowskiej, w szczególności jego prawodawca abp Jerzy Ablewicz, *któremu recenzowany doktorat oddaje również należny hołd*, mieli świadomość,

że synod ten tworzył nową rzeczywistość prawną i duszpasterską posoborowego Kościoła tarnowskiego, więc nie było to łatwe przedsięwzięcie; Doktorant to umiejętnie, ale także i krytycznie, przedstawił.

Pracę kończy i podsumowuje sześciostronicowe Zakończenie. Na początku Doktorant podzielił się z czytelnikiem niewątpliwie interesującą refleksją, która wypływa z przeprowadzonych badań: „Kościół powszechny stanowi niejako fundament wiary i tradycji, zaś Kościół partykularny ma czerpać wzorce, ale także dbać o wzrost wszystkich członków wspólnoty wierzących. Sobór Watykański II nie tylko podkreślił tę prawdę, ale także zobowiązał do przeanalizowania swoich postanowień przez poszczególne Kościoły partykularne, aby dokonać adaptacji zgodnie z rzeczywistością społeczno-kulturową danego regionu. Arcybiskup Jerzy Ablewicz, który także brał udział w Soborze Watykańskim II, wielokrotnie podkreślał wagę tego dzieła oraz jego znaczenie dla diecezji tarnowskiej. Nie dziwi zatem fakt, iż od momentu zakończenia soboru powszechnego czuł on obowiązek przeprowadzenia wydarzenia synodalnego w powierzonych sobie diecezji” (s. 240n).

Sukcesywnie Doktorant wskazał na s. 241, że przeanalizowanie trzech sakramentów miało dać odpowiedź na adaptację nowej rzeczywistości w Kościele partykularnym; dokonując takiej refleksji naukowej wykazał się także odwagą, między innymi wskazując na pewne mankamenty omawianego synodu diecezjalnego (s. s. 242, 243, 244: „Wiele kwestii zostało pominiętych przez prawodawcę partykularnego lub też zostały zasymilowane normy z prawa powszechnego. [...] Prawodawca tarnowski także nie poradził sobie do końca ze zmianami myślenia oraz podejścia na płaszczyźnie duszpasterskiej”). Taka postawa Doktoranta pozwala stwierdzić, że oprócz zdobytego doświadczenia naukowego ma on także własne doświadczenie duszpasterskie. Co więcej, ma świadomość, że abp Jerzy Ablewicz zwołał synod diecezjalny w niełatwym okresie, gdyż w ówczesnym czasie „wiele jednak spraw było nowością w

Kościele i trzeba było zdecydowanie więcej czasu, a przede wszystkim praktyki duszpasterskiej, aby stanowić konkretne prawo partykularne w taki sposób, by nie było wątpliwości co do jego stosowania” (s. 245).

Swoją rozprawę kończy ważną konkluzją, że prawo stanowione na synodzie diecezjalnym ma służyć temu, aby ono samo było jeszcze bardziej skuteczne oraz by było urzeczywistniane w działaniach duszpasterskich (zob. s. 245).

2. Ocena merytoryczno-formalna

Recenzowana rozprawa doktorska jest interesującym studium naukowym, niewątpliwie dokładnie i starannie opracowaną analizą obranej problematyki badawczej, z interesującym wielopłaszczyznowym aspektem ukazania badanej i prezentowanej problematyki; jest to niewątpliwie studium nowatorskie, oparte na analizie materiału archiwalnego oraz jego porównaniu z tekstem promulgowanym. Ogólnie rzecz ujmując trzeba stwierdzić, iż nie ulega wątpliwości, że mamy do czynienia z oryginalnym opracowaniem.

Struktura pracy jest logiczna, przejrzysta, Doktorant jest krytyczny w swoich badaniach, odwołuje się do myśli współczesnych polskich kanonistów (np. na s. 92 do ks. prof. Z. Janczewskiego).

Należy także podkreślić nie tylko poprawny język przedstawionego tekstu, ale także jego ścisłość i naukowy charakter, jak również poprawność dokonanych wywodów. Pracę czyta się bowiem z dużym zainteresowaniem. Przypisy w rozprawie doktorskiej zostały sporządzone dokładnie; ogólnie należy także wskazać na bardzo poprawny poziom edytorski recenzowanego doktoratu, poszczególne wypowiedzi są dobrze oraz starannie udokumentowane, także pod tym względem recenzowana rozprawa doktorska zasługuje na wyróżnienie.

Doktorant w swojej rozprawie doktorskiej wprowadził ciekawy zwrot: „wydarzenie synodalne” (zob. np. s. 15, 16, 240); rzeczywiście dzisiaj posoborowy synod diecezjalny to ważne wydarzenie eklezjalne a nie tylko

formalne zwołanie instytucji Kościoła partykularnego; gdyby poprzestać tylko na takim rozumieniu synodu diecezjalnego to wówczas byłoby to wydarzenie mało dynamiczne i nie budzące większego zainteresowania. Współczesny synod diecezjalny ma być, zwłaszcza zaś poprzez fundamentalną i dynamiczną postawę biskupa, który go zwołuje i przeprowadza, ważnym wydarzeniem w życiu Kościoła partykularnego, kształtującym go przez najbliższy lub nawet dalszy okres czasu. Myślę, że aby to sobie jeszcze lepiej uświadomić dobrze będzie przywołać przemówienie abpa Jerzego Ablewicza z ostatniej sesji synodu tarnowskiego, kiedy Mówca przywołał słowa świętego papieża Grzegorza Wielkiego (540-604), który w liście do świętego biskupa Eulogiusza (zm. 607 lub 608), patriarchy Aleksandrii, napisał: „moim honorem jest honor Kościoła powszechnego”¹. Można powiedzieć, że bardzo dynamiczna synodalna postawa abpa Jerzego Ablewicza sprawiła, że IV Synod Diecezji Tarnowskiej stał się rzeczywiście wydarzeniem, co więcej poprzez ten fakt może być przedmiotem badań naukowych, także i krytycznych, czym wykazał się Doktorant.

3. Wniosek

Recenzowana rozprawa doktorska charakteryzuje się poprawnym i wysokim poziomem badań naukowych; jest interesującym oraz kompletnym studium bardzo precyzyjnie obranego i poprawnie zrealizowanego problemu badawczego. Całościowa zatem ocena rozprawy doktorskiej jest jak najbardziej pozytywna.

Konkludując, stawiam wniosek do Prześwietnej Rady o kontynuowanie rozpoczętego przewodu doktorskiego ks. mgra lic. Piotra Zająca.

Tarnów, dnia 21 lutego 2024 roku

M. Szymon Rokant

¹ Przemówienie biskupa Jerzego Ablewicza na zakończenie IV Synodu Diecezji Tarnowskiej, w Bazylice Katedralnej w Tarnowie 13 marca 1986 r., „Moim honorem jest honor Kościoła powszechnego” (Św. Grzegorz W., Ep. ad Eulog. 8, 30), w: P. Gajda (red. naczelny), IV Synod Diecezji Tarnowskiej Ad imaginem ecclesiae universalis (*Lumen gentium* 23), Tarnów 1990, s. 35-38.